

УДК 37.035

НАПРЯМИ СПІВПРАЦІ ПЕДАГОГА З БАТЬКАМИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Матішак М.В.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

У статті окреслено проблеми соціального розвитку молодшого школяра. Визначено сутність поняття «соціальна компетентність», її структуру. Виокремлено вікові аспекти формування особистості учнів. Досліджено особливості співпраці учителя з батьками молодших школярів. Проаналізовано основні принципи і напрями такої взаємодії на партнерських засадах.

Ключові слова: соціальна компетентність, соціалізація, співпраця, виховне середовище, партнерство, взаєморозуміння.

Постановка проблеми. Самовизначення людини в сучасних умовах є однією з пріоритетних цілей системи освіти. Основні засади розвитку особистості закладаються у дитинстві, у найближчому соціальному оточенні. У молодшому шкільному віці найвагомішими інститутами соціалізації є сім'я та школа.

Нормативно-правові освітні документи акцентують увагу на тому, що співробітництво сім'ї та школи у формуванні особистості дитини забезпечується єдністю виховних впливів, взаємним збагаченням суспільного і сімейного виховання. Зокрема, у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. серед перспективних завдань стало формування освіти виокремлюються наступні: «будова ефективної системи національного виховання на засадах загальнолюдських, полікультурних, громадянських цінностей, забезпечення фізичного, морально-духовного, культурного розвитку дитини, формування соціально зрілої творчої особистості, громадянина України і світу, підготовка молоді до свідомого вибору сфери життєдіяльності», а також «забезпечення домінуючої відповідальності інституту родини за освіту і виховання дітей» [5].

У Конвенції ООН про права дитини, Законі України «Про охорону дитинства» зазначено: «для повного і гармонійного розвитку особистості дитині потрібно, щоб вона зростала в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові і розуміння» [3].

Проте нова соціальна реальність спонукає до пошуку альтернативних шляхів формування особистості дитини, зокрема соціального виховання молодшого школяра, що мало б забезпечити його самореалізацію у соціумі. На нашу думку, взаємодія педагога з батьками у цьому напрямі сприятиме створенню єдиного виховного середовища на гуманістичних засадах, із спільними цінностями, моральними вимогами, соціальними орієнтаціями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми соціалізації молодших школярів досліджують Т. Кравченко, В. Кравець, А. Капська, Н. Лавриченко, Л. Яценко та ін.; різні аспекти формування соціальної компетентності знаходимо у роботах А. Бочагової, М. Докторович, І. Зимньої, А. Мудрик, Т. Смагіної, В. Шахрай; педагогічні умови співпраці учителя початкових класів з батьками учнів виокремлюють І. Вовчук, Д. Григор'єв, О. Коберник, Г. Котелюкіна та ін. Попри велику кількість публікацій, заслуговує на увагу проблема співпраці школи і родини у процесі формування соціальної компетентності молодших школярів.

Метою статті є виокремлення основних напрямів співпраці учителя з батьками у контексті соціального розвитку молодших школярів. Перед нами постають такі завдання: визначити сутність поняття «соціальна компетентність», структуру соціаль-

ної компетентності молодших школярів, напрями і зміст взаємодії школи і родини у соціальному розвитку дітей.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі існує чимало трактувань сутності поняття «соціальна компетентність». Зокрема: набута здатність особистості гнучко орієнтуватися в мінливих соціальних умовах та ефективно взаємодіяти із соціальним середовищем (М. Докторович) [2, с. 8]; наявність упевненої поведінки, за якої навички у сфері відносин з людьми автоматизуються і дають можливість швидко змінювати свою поведінку залежно від ситуації (Г. Сивкова) [6, с. 15]; цілісне інтегративне особистісне утворення, сукупність конкретних якостей, здібностей, соціальних знань, умінь, цінностей, що забезпечують інтеграцію людини в суспільство та окремі групи на основі продуктивного виконання нею різних соціальних ролей, ефективного вирішення проблемних соціальних ситуацій та її успішну самореалізацію (В. Шахрай) [8]; система знань, умінь, ставлень, ціннісних орієнтацій та поведінкових компонентів (відповідного стилю спілкування) необхідних для існування в соціумі (Т. Смагіна) [7, с. 140].

У контексті нашого дослідження соціальна компетентність – це складна характеристика особистості, яка забезпечує її інтеграцію в суспільство, продуктивне виконання соціальних ролей, здатність орієнтуватися у мінливому соціальному середовищі та ефективно взаємодіяти з іншими людьми. Основу соціальної компетентності складають знання, соціальні мотиви, поведінкові алгоритми, а також якості особистості: ініціативність, відповідальність, комунікабельність, працездатність, толерантність, прагнення самореалізуватися та ін.

Для визначення змісту соціальної компетентності молодшого школяра необхідно визначити її структуру. На нашу думку, одним з найбільш оптимальних є підхід Т. Смагіної. Розглянемо змістове наповнення виокремлених авторкою компонентів:

1) **знанневий** – це знання про правила комунікації; про суспільство та суспільні закони; про процеси прийняття суспільних рішень; про основи співпраці та спілкування з іншими та розв'язання конфліктних ситуацій;

2) **ціннісний** – це здатність відчувати власну гідність, шанувати права людини; до співробітництва; визначати власну позицію; до соціальної відповідальності; бути принциповим; усвідомлювати потребу захищати права і власні інтереси, не порушуючи прав інших; бути толерантним;

3) **поведінковий** – це вміння визначати мету комунікації, застосовувати ефективні стратегії спілкування залежно від ситуації, вміти емоційно налаштовуватися на спілкування з іншими; продуктивно співпрацювати з різними партнерами в

груп та команді, виконувати різні ролі в групі та команді; застосовувати технології трансформації та конструктивного розв'язання конфліктів, досягнення консенсусу, брати на себе відповідальність [7, с. 141].

Змістові характеристики соціальної компетентності молодших школярів обумовлені їх віковими особливостями. А саме:

1. Когнітивний компонент:

- Уявлення про соціально прийнятні норми життя у суспільстві, виражені у поняттях: «можна», «не можна», «погано», «добре», «потрібно»;
- Знання про способи взаємодії людей у суспільстві;
- Розуміння дитиною наслідків своїх і чужих вчинків, їх впливу на емоційний стан інших людей;
- Знання про особливості спілкування з людьми різного віку, статі тощо;

2. Емоційний компонент:

- Ставлення дитини до емоційного стану однолітка і дорослого;
- Толерантність;
- Соціальна відповідальність;
- Чуйність, співчуття, співучасть;
- Повага у ставленні до іншої людини;
- Ставлення до себе, впевненість у собі;
- Мотивація на досягнення успіху в діяльності.

3. Поведінковий компонент:

- Уміння діяти відповідно до соціально прийнятних норм поведінки;
- Вибір шляхів вирішення конфліктних і проблемних ситуацій;
- Пошук необхідної інформації, ведення діалогу з дорослими і однолітками;
- Взаємодія в системах «дитина – дитина», «дитина – дорослий»;
- Участь в колективних справах, спільних дорученнях;
- Сформованість навичок самоконтролю, саморегуляції.

Ми зосередили увагу на особливостях соціальної ситуації розвитку учнів початкових класів, адже в цьому віці формування особистості відбувається особливо динамічно: змінюється характер діяльності (систематичне навчання), суспільне становище (змінюються відносини з однолітками і дорослими), діапазон соціальних ролей (з'являється нова роль учня), формується самосвідомість, особисте самовизначення. У такій ситуації співпраця класного керівника з батьками є необхідною умовою гармонійного становлення особистості дитини, засобом подолання проблем соціального розвитку. Партнерство, взаємна довіра, підтримка допоможуть вирішити конфліктні ситуації, попередити труднощі та помилки у вихованні дітей.

Провідним, об'єднуючим органом у системі «сім'я-школа» має виступати школа, оскільки ефективність виховання молодших школярів значною мірою залежить від умінь педагогів працювати з батьками дітей, спрямовувати спільну діяльність на створення виховного середовища, яке інтегрувало б вимоги сім'ї і школи, гармонізувало їх взаємини з урахуванням психолого-педагогічних особливостей соціального становлення дитини.

Виховна позиція педагога, на думку З. Возної, включає такі аспекти: психологічна та професійна готовність до взаємодії з дитиною, дитячим колективом; стимулювання прояву виховного потенціалу сім'ї вихованця, представників соціуму, соціальних спільнот, з якими стикається дитина; здатність розвивати свої професійні та моральні якості залежно від потреб вихованців, вимог суспільства тощо

[1, с. 51]. Отже, завдання педагога – перетворення соціальної ситуації розвитку дитини в чинник особистісного становлення.

Отож, можемо виокремити основні напрями співпраці учителя та батьків у процесі соціального становлення молодших школярів:

– *інформаційно-просвітницька робота вчителя з батьками*, що акумулює теоретико-практичну підготовку батьків до виховання дітей («педагогічна школа» для батьків, психологічні тренінги, індивідуальне консультування, виконання практичних завдань, проведення батьківських зборів тощо), пробуджує рефлексивну активність батьків, перетворює сім'ю із стихійного в керований чинник впливу на формування особистості дітей молодшого шкільного віку.

– *цілеспрямований вплив учителя на морально-духовне збагачення сімейного середовища через вихованців*, який ґрунтується на вдосконаленні всіх компонентів особистості школяра, формує ціннісні орієнтації дітей, емоції та почуття (естетичні переживання, радість від спілкування з мистецтвом, природою, з іншими людьми, співчуття, емпатія, совість, сором, терпимість, милосердя, щастя, любов до людини і природи тощо); поглиблює інтерес батьків до духовного світу дітей, сприяє встановленню доброзичливих, толерантних стосунків між дітьми та їх батьками, задоволення потреби дітей у захисті, любові, повазі, розумінні, підтримці, спілкуванні, збереженні та зміцненні здоров'я, ставлення до дитини як до цінності, індивідуальності, самостійного суб'єкта виховання.

Під час планування уроків, формулювання виховної мети учителю слід максимальну увагу звернути на морально-ціннісний потенціал навчального матеріалу, який він використовуватиме. Адже формування соціальної компетентності дітей можна здійснювати на уроках з рідної мови, довілля, основ здоров'я та ін.

– *активізація партнерства у системі «вчитель – батьки – учень»* – спрямовується на виводження сім'єю і школою конструктивного діалогу у взаєминах із дитиною, що базується на індивідуальному підході до кожної дитини, принципах педагогіки співдружності та особистісно-орієнтованої взаємодії, співпраці, партнерстві, взаємній відповідальності вчителів і батьків, довірі один до одного, співпереживанні через використання інтерактивних методів, які допомагають організувати і розгорнути суб'єкт-суб'єктну взаємодію (рольова гра, групова дискусія, робота в малих групах, творчі завдання, мозкова атака, почвальні історії, яскраві метафори, казкові розповіді; психогімнастичні, ігрові та тренувальні вправи, спільне дозвілля і спільна праця тощо).

Гармонізації взаємодії сім'ї і школи, переходу від керівництва сімейним вихованням до співробітництва з батьками учнів на засадах партнерства сприяє запровадження системи принципів, які визначають спрямованість взаємодії, створюють основу для руху всіх її учасників – учителів, дітей, їхніх батьків. Т. Кравченко пропонує дотримуватися таких принципів: гуманістичний, співробітництва, партнерства, і нарощування виховних впливів.

Гуманістичний принцип:

– виявлення та врахування інтересів, потреб учасників взаємодії сім'ї і школи в процесі організації спільної роботи і спілкування;

– опертя на позитивні риси батьків і дітей, довіру до них; прийняття батьків як однодумців учителя щодо виховання і соціалізації дитини;

– оптимістичне ставлення до батьків і дітей у процесі розв'язання наявних у них проблем;

- прийняття і повага кожного учасника взаємодії, його думки; зацікавлене ставлення до дитини, її долі, допомога у подоланні існуючих у неї труднощів соціалізації.

Виявлення інтересів і потреб батьків та дітей здійснюється за допомогою опитування, бесід, анкетування. Одержані дані, враховуються в роботі (наприклад, зміна тематики виховної діяльності з дітьми і роботи з батьками, форм і методів її опрацювання, доповнення запропонованих тем додатковим змістом та ін.).

Принцип співробітництва:

- визнання батьків активними учасниками, а не об'єктами педагогічної системи;
- знання і врахування особистісних якостей батьків і формування на цій основі оптимальних соціально-педагогічних зв'язків з ними;
- поцінування компетентності батьків, ініціативи;
- заохочення досягнень й особистого внеску кожного з них у виховну та соціалізуючу діяльність школи.

Реалізації цього принципу сприяє оперття на життєвий і соціальний досвід батьків у вихованні дитини; врахування соціального замовлення батьків школі (презентація власного досвіду сімейного виховання й аргументація його доцільності, визначення способів поліпшення життєдіяльності класного колективу через розробку анкет для дітей, обробку одержаної інформації, внесення пропозицій щодо своєї участі в життєдіяльності класу, школи з наступною їх реалізацією, участь у виховних заходах, організованих школою, або за її участю, тощо).

Принцип партнерства:

- вирішення проблем, пов'язаних із вихованням дитини, її соціалізацією на взаємоузгоджених засадах, попередження міжособистісної напруги, конфліктності, протистояння;
- побудова взаємодії на довірі, відкритості, оперативному обміні інформацією;
- відповідальність кожного з партнерів за свої дії;
- узгодження очікувань і механізмів їх реалізації.

Партнерство досягається завдяки виявленню і врегулюванню розбіжностей і суперечностей, що виникають всередині трикутника «батьки – дитина – вчителі»;

аналізу позицій кожного з партнерів щодо цілей виховної діяльності в сімейному і шкільному середовищах; попередження протистояння взаємодіючих сторін; організації різних видів спільної роботи з урахуванням інтересів усіх учасників взаємодії, зміцнення взаємних контактів за рахунок дотримання етичних норм спілкування, використання «психологічного захисту» дитини.

Принцип нарощування виховних впливів:

- орієнтація учасників взаємодії стосовно один одного;
- спільність намірів у досягненні мети;
- наявність конкретних очікувань учасників стосовно один одного і результатів взаємодії;
- організація інформаційного обміну між учасниками взаємодії.

Нарощування виховних впливів реалізовується шляхом обговорення з батьками мети виховної діяльності школи, визначення можливих засобів її досягнення у процесі взаємодії; обміну інформацією і вироблення стратегії спільних дій щодо виховання дітей; виконання батьками власних «домашніх завдань» і участь у виконанні таких завдань дітьми; участь у роботі батьківського комітету класу або систематичне залучення до різних напрямів діяльності класного керівника (актив батьків) тощо [4, с. 20–21].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отож, освітня система школи повинна бути зорієнтована на забезпечення максимального прояву в діяльності учнів позитивних емоцій (створення позитивного настрою на отримання знань, емоційного підйому в пізнавальній діяльності тощо), створення умов для осмислених дій учнів, заохочення учнівської ініціативи та самостійності. Реалізація виокремлених нами принципів та напрямів співпраці педагога з батьками молодших школярів допоможе досягнути такої мети.

Запропонована стаття не вичерпує всіх проблем порушеної тематики. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в необхідності обґрунтування змісту і форм співпраці школи і сім'ї щодо соціального розвитку учнів, особливостей використання сучасних інноваційних технологій роботи з батьками.

Список літератури:

1. Возна З. Формування соціальної компетентності учнів на уроках курсу «Людина і світ» / З. Возна // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – № 42. – 2012. – С. 51–59.
2. Докторович М. О. Формування соціальної компетентності старшого підлітка з неповної сім'ї: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / М. О. Докторович. – К., 2007. – 20 с.
3. Закон України «Про охорону дитинства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/2402-14
4. Кравченко Т. Теоретико-методичні засади соціалізації дітей шкільного віку: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.07 / Т. Кравченко – К., 2010. – 41 с.
5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf
6. Сивкова Г. Социальная компетентность / Г. Сивкова // Вакансия. – 2001. – № 13. – С. 15.
7. Смагіна Т. Поняття та структура соціальної компетентності учнів як наукова проблема / Т. Смагіна // Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки. – Випуск 50. – 2010. – С. 138–142.
8. Шахрай В. Критерії та показники визначення сформованості соціальної компетентності особистості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/15/statii/shahray.htm

Матишак М.В.

Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника

НАПРАВЛЕНИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА ПЕДАГОГА И РОДИТЕЛЕЙ В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация

В статье исследованы проблемы социального развития младших школьников. Определена сущность категории «социальная компетентность», её структура. Выделены возрастные особенности формирования личности учеников. Исследованы особенности взаимодействия педагога с родителями учащихся. Проанализированы основные принципы и направления такого сотрудничества по принципам партнёрства.

Ключевые слова: социальная компетентность, социализация, сотрудничество, воспитательная среда, партнёрство, взаимопонимание.

Matishak M.V.

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

THE DIRECTIONS OF COOPERATION OF TEACHER WITH PARENTS IN THE FORMATION SOCIAL COMPETENCE OF JUNIOR PUPIL

Summary

The article outlines the problem of social development of junior pupils. The meaning of term «social competence», structure of social competence. The features of the age aspects of forming personality's. The research of interaction between teachers with parents. The main principles and rules of such cooperation on partnership base are analyzed.

Keywords: socialization, social competence, cooperation, educational environment, partnership, mutual understanding.